

VAN NUTTIGE, RARE EN KODDIGE GENTSE ALMANAKKEN

Onderstaand artikel werd door Pierre Kluyckens geschreven in December 1959.

Terwijl onze muurkalenders elk jaar aan luxe winnen en sommigen er zelfs heel keurig uitzien met hun kleurreproducties van bekende meesterwerken, en de koude, prozaïsche bureelkalenders, genre “Belgische Staat” hebben verdrongen, is het integendeel met onze almanakken maar triestig gesteld en men mag gerust schrijven dat het een “nationale industrie” is die stilaan aan ‘t uitsterven is. Op uitzondering na van de vermaarde Snoeck-almanak die het sedert meer dan een halve eeuw volhoudt en de traditie van de oude volksalmanakken die tot voor een paar jaren een onmisbaar attribuut van het huishouden waren, voortzet, slaan de almanakken op de drempel van het jaar des Heren 1960, maar pover figuur.

De inhoud van de almanak, mengsel van nuttige, volkse en vrolijke wenken, schijnt de moderne mens niet meer te boeien.

Hij neemt vrede met een kleine, nuchtere zakagenda met zo weinig mogelijk geschreven tekst en zoveel mogelijk witte ruimte en voor elke dag van het jaar een vol blaadje waar van 8 tot 24 u, elk half uurtje over een stippellijn beschikt om de zaken, afspraken en bezoeken op te vangen.

Heiligen- en feestdagen hebben weinig of geen belang meer; men tekent nog enkel de “rustdagen” en de dagen van betaald en onbetaald verlof aan, en op de voorpagina vullen wij met de grootste ernst onze “maatschappelijke fiche” in, die als de weerspiegeling is van ons modern leven: nummer van telefoon, eenzelvegeheidskaart, van paspoort, van postrekening, bankrekening, spoor- of tramabonnement. Aldus geëtiketteerd en genummerd gaan wij het nieuwe jaar in...

Onze oude almanakken waren nu precies geen herdruk van de Evangeliën met hun weervoorspellingen en profetieën, en de gezegden “Liegen als een almanak” en “Almanak, leugenzak” waren niet volledig van grond ontbloot, doch wat voorspellen ons het N.I.R. en T.V.?

Die volksalmanakken die met duizende exemplaren werden verkocht, zijn bijna zo oud als de boekdrukkunst zelve en wij zien dat het de waarzeggers, kwakzalvers en ook geneesheren waren die er het eerst de hand op legden. Alras kwamen ook bijdragen over letterkunde, geschiedenis en zelfs grappige verhalen een plaats opeisen naast de eigenlijke kalender, de voorspellingen, geneeskundige raadgevingen en astrologische profetieën. Zelfs de politiek, het hekeldicht, de satire poogden samen met de stambomen van de regerende vorstenhuizen, de jaarmarkten en andere nuttige wenken, het volume wat te ver-

dikken, zodat de almanakken na enkele jaren de familiale encyclopedie werden.

Wanneer de boer in de laatste dagen van december naar de markt trok keerde hij naar zijn dorp terug met een almanak die men dan 's avonds bij de haard las en waarin men tussen de spreuken en gezegden in, zocht naar het gepaste ogenblik van het jaar om te zaaien en te maaien: het was ook de almanak die men opensloeg wanneer een kind koorts had, die het verliefde meisje raadpleegde om te weten wat de sterren voorspelden, het was de almanak die de juiste datum van markt, foer of kermis aangaf en het was met dit eigenaardig proza vol naïeveteit, bijgeloof en kwakzalverij dat men verhalen voor de lange winteravonden voorbereidde.

Nostradamus, Aladijn, Laensberg en de profeten van het Oud Testament vormden er de redactieploeg met de sterrenwichelaars, de onfeilbare genezers en de aangename vertellers van mooie legenden. Het is trouwens in die volksalmanakken die in elk huisgezin binnendrongen dat de legenden, het bijgeloof en de keukenremedies zich nog lange jaren konden overleven. "Hebt U tandpijn? Sla een nagel in een oude muur, en de pijn zal verdwijnen"!

Er waren eenvoudige, goedkope almanakken, er waren er ook die smaakvol geïllustreerd waren, met mooie romantische prenten en omslagen, er waren er voor de dorpsmensen, de stadsbewoners, de vrijers of de soldaten, op mooi of grof papier, met vergulde snee of bleekblauwe kaften doch allen waren, wat de inhoud betreft, op dezelfde leest geschoeid.

Gent kon natuurlijk in dit domein van folklore en volkse literatuur niet achterblijven en wij zien de almanakken dan ook van bij het begin in de Arteveldestad floreren.

Een van de oudsten was wel de "Nieuwe Almanach curieux en util voor 't jaar MDCCLXX ofte den getrouwen weg-wijzer der stad Gend, soo voor vremdelingen als voor de Inwonders der selve stad" die voor het eerst in 1770 bij Philippe Gimblet, boekdrukker, op de Koornmarkt verscheen en het anderhalve eeuw lang uithield onder verschillende benamingen waarvan de laatste, de "Wegwijzer" de meest gekende is. Het is de "nuttige" almanak die allerlei gegevens inhoudt en meteen een "indicateur" is van alle beroepen, stielen en administratieve gegevens.

De Gentenaren konden echter moeilijk vrede nemen met een almanak die hen te dor en te ernstig scheen en te weinig ontspannende lectuur bood.

De Snoeckalmanak zou in die leemte voorzien. Hij verscheen voor de eerste maal op 1 Januari 1807 in 24° formaat, oorspronkelijk onder de titel "Stuyvers almanak" doch veranderde ettelijke malen van naam: "Kluchtige almanach", "Dobbelen Gendschen Almanach", "Nieuwen Almanach", "Klucht- en Lied-

kensalmanach”, “Vier cents Almanach” en sedert 1828 “Snoeck Alamach”; volledig in de traditie van de volkse almanakken die toen overal in Europa verschenen.

Maar naast die traditionele, volkse almanakken, zijn er ook te Gent een paar koddige en zelfs groteske almanakken verschenen, oorspronkelijke vondsten of steegjesliteratuur, die natuurlijk heel wat succes oogstten. In die laatste categorie vermelden wij vooral de fameuze almanak voor 1825 “De Gendsche Kwasten” waarvan de inhoud “door een rechtzinnig dobbel-uytzet-vat gezo-gen is, door verscheydene kwestige concepten, gedistileerd van nuchtere uyt-zet-dampen à la double, ende garafineert in een versgemolken pint koey-melk”! Wij lezen er o.m. dat 1825 het 426e jaar is na het eerste zouten van de vis, het 319e na de eerste kalkoenen in Nederland, het 263e na het opkomen van de vertugadins, het 144e na het opkomen van de stenen tabak-pijpen, het 69e jaar na het opkomen van de “parapluijes”, het 35e na het opkomen van de horloges à la Figaro, het 23e “na het opkomen van de grote broeken en bretels” en het eerste na het opkomen van de “strooien hoeden”.

In 1822 verscheen te Gent een zeer curieuze almanak, de “Nieuwen koddigen Almanach of Aenwijzer der Gendsche estaminéen, gevende een estaminée per dag voor 1822; verrijkt met een kortbondig verhael der Gends-kermessen van 1821 en geestige mengelingen van alle slag”.

Voor de liefhebbers van herbergen was het natuurlijk een goede zaak want er zijn er 365 verschillende voor het jaar aangegeven, van het “Gouden Zulleken” tot de “Plaisanten Gentenaere”, en bovendien voor elke maand, een goede raad:

januari: In deze Maend is het raedzaam uytzet op te doen;

februari: Men brauwt in deze Maent extra goede Faro;

maart: Den Lambiek is in deze maend ten beste;

juni: Met de warmte is Gaversch ten beste.

De maangestalten zijn op zeer originele wijze aangegeven en afgebeeld door “Nieuwe Liter, eerste qwart liter, volle liter en laetste qwart liter”!

In dezelfde trant doch in een ander domein verscheen in 1830 de “Nuttigen Almanach”, verzameling van belangrijke stukken; verrijkt met eene fabriek per dag; of Almanach der Gendsche nijverheid voor het jaar 1830”.

Hij draagt als ondertitel: “Eer aan onze stad. Eer aan het Manchester der Nederlanden” wat geenszins overdreven voorkwam, daar Gent toen niet minder dan 6 katoenspinnerijen en 49 katoenweverijen telde.

In de reeks curieuze almanakken die bijna allen ten tijde van het Hollands Bewind, tussen 1815 en 1830 verschenen, verdient zeker “De dobbele Scha-

pers Almanak voor het schrikkeljaar ons Heere Jesu Christi 1816” een aparte plaats. Hij is met mooie koperen kunstplaten versierd en draagt als ondertitel: “‘t Is waar, onze eeuw is vol van domme streken: Nietswaardig volk verspreidt zich wijd en zijd. Maar ‘ kwed nogtans, met al die zielsgebreken. Word eens, dees tijd den Goeden ouden tijd”!

Pretentieuzer luidt de voorrede: “Wij mogen verzekeren dat dit werksken het vermaekelijkste is dat tot hier toe in dit slach is uytgekomen”. Hij herinnert ook aan een Edict van 1626 dat o.m. bepaalde: “Almanaken moeten gedrukt worden met een correcte letter ende schoon pampier”.

Zoals alle schapersalmanakken voorspelt hij het weder voor alle dagen van het jaar: schoon, koel, vochtig, mistig, wind, sneeuw of bliksem, de eclipsen, de markten, de “Merkwaardige tijdstippen die een mensch in deze wereld dient te weten”, de “Prognosticatiën” over de twaelf maenden des jaers volgens Mathieu Laensberg, de Gedenkschriften uyt de oude tijden toen alles goedkoop was, en het onmisbaar verhaal dat een traan doet storten, nl. de Vryagie van Jellen en Mietje.

Een unicum in de verzameling van de Gentse almanakken is “den nieuwen volmoekten Gregoriaenschen Almanach, dienende voor een geheele eeuw, beginnende met het jaer ons Heere Jesuchristi 1801 en die zal eyndigen met het jaar 1900”. Hij kostte amper zeventien stuivers en half, wat toch goedkoop was indien men bedenkt dat men hem een eeuw lang kon gebruiken...

En inderdaad in tachtig bladzijden vinden wij alle mogelijke gegevens, kalenders, voorspellingen enz. voor gans de XIXe eeuw letterlijk in kleine tekst samengeperst: de “Tafel der verspringende feest-dagen voor 100 jaeren, een volledige kalender voor de eeuw, de maniere om de Nieuwe Maenen te vinden op alle maenden en jaeren, de sterrekundige waerheden, de Eclipsen voor 100 jaeren”, de voorspellingen voor elke maand en zulks een eeuw lang, de lijst van alle pausen, keizers en koningen, hertogen en graven, goeverneurs en landvoogden, van alle bisschoppen van Gent, Brugge, Antwerpen enz., van alle “Primussen” van de Leuvense Universiteit vanaf hare stichting, van de voorzitters van de Raad van Vlaanderen, de juiste waarde en de omzetting van alle Europese munten, een volledige beschrijving van Gent en dat alles voor de prijs die wij thans betalen voor de kleinste en goedkoopste zakagenda...

Pierre KLUYSKENS